

Maria Michłowicz

Anna Gruntkowska

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie

W poszukiwaniu jednolitego systemu oczekiwań O wybranych aspektach zmiany w kontekście nowej formuły egzaminu gimnazjalnego w części humanistycznej

Wstęp

Egzaminy zewnętrzne, wpisując się mocno w polską rzeczywistość edukacyjną, przekształciły horyzont dyskusji społecznej. Tym samym zostały stworzone warunki do wnikliwej obserwacji wszystkich obszarów związanych z edukacją, w tym również obszaru związanego z systemem egzaminacyjnym. Dynamicznie zmieniający się obraz świata stał się impulsem do dyskusji natury merytorycznej i organizacyjnej prowadzonej w perspektywie przygotowania reformy programowej kształcenia ogólnego. W 2009 roku zostały zainicjowane zmiany, a we wstępie do nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego profesor Zbigniew Marciniak konieczność wprowadzenia reformy programowej argumentował: Szkole sprzyja stabilność. Czasem jednak okoliczności zewnętrzne sprawiają, że rozwiązania przyjęte w obrębie systemu edukacji przestają być skuteczne wbrew staraniom nauczycieli oraz uczniów. Zachodzi wtedy potrzeba zaprojektowania i wdrożenia zmian, które zapewnią lepsze efekty kształcenia. Z taką sytuacją mamy obecnie do czynienia¹. Zatem system egzaminacyjny nie mógł pozostać obojętny wobec tak istotnej zmiany i w 2010 roku ukazał się *Informator o egzaminie gimnazjalnym* opisujący zakres modyfikacji w egzaminie gimnazjalnym od roku szkolnego 2011/2012. W kwietniu 2012 roku uczniowie realizujący zapisy nowej podstawy programowej przystąpili do egzaminu gimnazjalnego, który został po raz pierwszy przeprowadzony według nowej formuły².

Egzamin doniosły odgrywa istotną rolę w życiu każdego ucznia i jego nauczyciela. Stanowi również nowe wyzwanie dla egzaminatorów, którzy w kolejnych sesjach egzaminacyjnych oceniają rozwiązania uczniowskie i zdają swój egzamin, czyli podlegają sprawdzeniu ich kompetencji egzaminatora w zakresie stopnia przygotowania do trafnego oceniania pisemnych wypowiedzi gimnazjalistów. Należy zaznaczyć, że w sesji egzaminacyjnej w 2012 roku została wprowadzona holistyczna strategia oceniania zadań otwartych. **Dążąc do tego, aby proces oceniania rozwiązań uczniowskich, w kontekście nowej strategii oceniania zyskał na trafności, założono, że zaangażowanie i pozytywne nastawienie przewodniczących zespołów egzaminatorów w przygotowaniu do sesji 2012 roku jest koniecznym warunkiem w procesie zarządzania zmianą.**

¹ Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Język polski w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum z komentarzami, t. 2, Warszawa 2009.

² Informator o egzaminie gimnazjalnym od roku szkolnego 2011/2012, Warszawa 2010.

Wstępne przygotowanie egzaminatorów do oceniania holistycznego uzyskano w ramach uzupełniających ośmiogodzinnych szkoleń. Ukończenie szkolenia przez egzaminatorów pozwoliło ośwoić nową formułę egzaminu gimnazjalnego i było wstępnym etapem do dalszego kształcenia i samokształcenia zarówno PZE³, jak i egzaminatorów. Rozwój kultury oceniania zewnętrznego wymaga zatem udzielenia odpowiedzi na szereg pytań:

- Jakie obszary działalności egzaminatora rozwijać w kontekście nowej formuły egzaminu gimnazjalnego?
- Jakie umiejętności i kompetencje egzaminatora pogłębiać w kontekście holistycznej strategii oceniania?
- Jak skutecznie zarządzać zmianą?
- Jak budować wspólny system oczekiwań i rezultatów?
- Jak motywować nauczycieli-egzaminatorów?

W perspektywie zmiany

Ocenianie prac w trakcie następujących po sobie sesji egzaminacyjnych to proces, który rozwija się w kierunku coraz wyższej jakości oceniania. Proces ten ma już swoją tradycję, a każda sesja egzaminacyjna wprowadza zmiany wynikające z potrzeby kształtowania wyższej kultury oceniania. Nowa formuła egzaminu gimnazjalnego wprowadziła novum - holistyczną strategię oceniania. Zatem należało zadać pytanie o skuteczność i sposób wprowadzania zmiany. Z wykorzystaniem nowej strategii oceniania łączy się, dla zaangażowanych w ten proces egzaminatorów, zmierzenie się z wprowadzeniem zmiany. Zmiany rozumianej jako przekształcenie istniejącego modelu, wymagającego transformacji na trzech poziomach: indywidualnym, grupowym czy wreszcie społecznym. Zarządzanie zmianą jest procesem i wymaga rozpoznania wielu czynników natury psychologicznej, mentalnej i organizacyjnej. Istotnym elementem łączącym się z naturą zmiany jest reakcja oporu wobec niej, dlatego też głównym celem zaplanowanych szkoleń było kształtowanie postawy proaktywnej w procesie transformacji. Zwrócono także uwagę na nabywanie umiejętności radzenia sobie z wątpliwościami i niejasno określonymi oczekiwaniami, a co za tym idzie podkreślono aspekt mentalny również istotny w procesie zmiany. Ważnym elementem szkoleń stały się ćwiczenia merytoryczne związane z ideą strategii holistycznej w zakresie oceniania treści zadań rozszerzonej odpowiedzi, a także ćwiczenia w komunikowaniu się w trudnej sytuacji zmiany. Zatem znaczącym dla osób odpowiedzialnych za proces oceniania prac po egzaminie gimnazjalnym w 2012 roku wprowadzającym nową formułę było takie przygotowanie szkoleń, aby PZE i egzaminatorzy zdobyli wysokie kompetencje w powyższych obszarach działań.

Akceptacja zmian nie jest możliwa bez akceptacji wizji organizacyjnej i zmiany mentalnej. Konsekwencją odnotowania powyższego faktu jest stwierdzenie, że PZE jako liderzy zmiany powinni w pierwszej kolejności przejść odpowiednie szkolenie, aby przyjąć ważną rolę **przywódców zmiany**. Założono, że zarządzanie zmianą zyska na znaczeniu, jeżeli sami PZE będą czuli potrzebę zdobycia informacji na temat istoty zmiany, a także przyjmą perspektywę rozwoju

³ Skrótowiec utworzony od nazwy: przewodniczący zespołu egzaminatorów.

dla swoich działań w zespołach egzaminatorów, aby w grupie dominowało myślenie dynamiczne i prospektywne. Zatem należy podkreślić, że dla liderów zmiany szczególnie ważne było rozbudzenie wśród egzaminatorów kreatywności, współtworzenia i ciekawości. Przyjęcie takiego układu odniesienia pozwoliło ująć zagadnienie sposobu wprowadzania zmian w perspektywie stwarzania warunków dla pomagania egzaminatorom w uwalnianiu kreatywności, samorealizacji i uwierzenia w siebie (empowerment)⁴. Należy pamiętać, że to trudny i skomplikowany proces, dlatego warto sięgnąć do literatury przedmiotu i odwołać się do kreatorów zmian, którzy wychodząc od analogii *dymu i ognia*⁵, podkreślają, że dym nie oznacza jeszcze zmian. Ogień należy ciągle podtrzymywać, podobnie jak entuzjazm dla tego, co nowe. Zatem warto zadać pytanie: jak osiągnąć założone cele? By je zrealizować należy:

- stworzyć poczucie konieczności zmian tak, aby zostały podjęte działania przełamujące stare sposoby myślenia;
- jasno uświadomić istotę zmiany;
- zidentyfikować i opisać rzeczywiste siły, sprzyjające zmianie. W praktycznych analizach wykorzystywane są modele diagnostyczne, np. analiza SWOT⁶;
- ustalić konsekwencje w sytuacji braku zmian;
- **zaproponować nowe sposoby reagowania na zmiany określone jako strategiczne. Umożliwić grupom zaangażowanie się w te zmiany i przeprowadzić dyskusje nad nowymi sposobami działania. Stworzyć klimat synergiczny, wspomagający wzajemne przekonywanie się o przewadze nowych działań nad dawnymi wzorami zachowań;**
- wzmocnić przepływ informacji niezbędnych do tworzenia właściwych wzorców zachowań wobec zmian. Dostarczyć informacji inspirujących do zmian i potwierdzających ich potrzebę;
- myśleć przyszłościowo, wskazywać pozytywne strony zmian w chwili, gdy tylko one wystąpią;
- dostarczyć praktycznych przykładów zmian (ćwiczenia w zakresie oceniańa)⁷.

Należy wnioskować, że zamierzone cele dotyczące wyższej jakości oceniania zostaną zrealizowane wówczas, gdy o sensowności zmian i potrzebie własnego w nim udziału zostaną przekonani wszyscy uczestnicy szkoleń, przede wszystkim przewodniczący i ich egzaminatorzy. Warto zaznaczyć, że szansa na sprawne wdrożenie zmian rośnie wraz z rozumieniem istoty zmian i struktury organizacyjnej. Proces zmian na ogół nie jest łatwym procesem. Zatem, aby zapobiec oporom wobec zmian, należy odpowiedzieć sobie na pytanie: jak egzaminatorzy widzą i doświadczają zmiany?

⁴ Samorealizacja jest według A. Masłowa najwyższą potrzebą człowieka (piramida potrzeb ludzkich według A. Masłowa).

⁵ E. Mastyk-Musiał, *Strategiczne zarządzanie zasobami ludzkimi*, Warszawa 2000.

⁶ W OKE w Krakowie PZE w części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego wykorzystują analizę SWOT do diagnozowania mocnych i słabych stron pracy zespołów egzaminatorów.

⁷ Ibidem, s. 32.

Opis szkoleń i charakterystyka uczestników

*Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie*⁸, wychodząc naprzeciw dokonującym się zmianom w systemie egzaminu gimnazjalnego, zorganizowała szereg szkoleń dla egzaminatorów tak, by wszystkie elementy skomplikowanego procesu egzaminacyjnego zarówno od strony formalnej, jak i merytorycznej zostały przeprowadzone na odpowiednim poziomie. Szkolenia przed sesją egzaminacyjną 2012 roku zostały przygotowane w Pracowni Egzaminu Gimnazjalnego z myślą o doświadczonych nauczycielach praktykach, w tym przewodniczącym zespołów egzaminatorów i egzaminatorów w części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego. Pierwsze szkolenie - ośmiogodzinne szkolenie uzupełniające (przeprowadzone według scenariusza opracowanego przez Centralną Komisję Egzaminacyjną) - objęło 14 osób - przyszłych trenerów szkoleń uzupełniających. Następnie egzaminatorzy-trenerzy w okresie od 12 listopada 2011 roku do 31 marca 2012 roku przeprowadzili łącznie w trzech województwach: lubelskim, małopolskim i podkarpackim 44 szkolenia, w których uczestniczyło 1218 osób. W tabeli 1. podano liczbę szkoleń i przeszkolonych egzaminatorów w pierwszym etapie szkoleń związanych z nową formułą egzaminu gimnazjalnego (uzupełniające ośmiogodzinne szkolenia dla egzaminatorów egzaminu gimnazjalnego części humanistycznej) w obszarze działania OKE w Krakowie.

Tabela 1. Liczba szkoleń i przeszkolonych egzaminatorów - pierwszy etap szkoleń

Województwo	Liczba szkoleń	Liczba przeszkolonych egzaminatorów
lubelskie	14	398
małopolskie	17	472
podkarpackie	12	332
lubelskie / małopolskie / podkarpackie	1	16

Z punktu widzenia celów wprowadzenia nowej strategii oceniania istotnym wydawało się trafne opracowanie metodologii kursu. Na podstawie analizy struktury sformułowanego systemu uznano, iż wieloaspektowość zagadnień, metod i form prezentacji wybranych obszarów merytorycznych i praktycznych zagwarantuje zdobycie podstawowej wiedzy i potrzebnych umiejętności przewodniczącym szkoleń egzaminatorów w części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego. To PZE powinni w przyszłości upowszechniać ideę holistycznego oceniania i budować świadomość egzaminatora w zakresie holistycznej strategii oceniania. Należy zauważyć, że wszyscy egzaminatorzy to nauczyciele doświadczający wielu zmian w miejscach pracy, co tworzy naturalną barierę wobec każdego nowego rozwiązania, nawet jeśli jest ono uzasadnione. Warto wobec tego przyrzeć się istotnym zagadnieniom prezentowanym w szkoleniu.

⁸ Kolejne egzaminy zewnętrzne stanowią źródło informacji, które staje się podstawą działań mających na celu optymalizację procesu egzaminacyjnego, w tym także pracy PZE. *Pracownia Egzaminu Gimnazjalnego* w Krakowie przed każdą sesją egzaminacyjną organizuje szkolenia dla egzaminatorów i PZE, a w roku szkolnym 2011/2012 przygotowała dodatkowe szkolenia w związku z wprowadzeniem nowej formuły egzaminu gimnazjalnego.

Na potrzeby niniejszego opracowania dokonano wyboru kluczowych aspektów szkolenia, mając na uwadze jakościowe znaczenie poszczególnych obszarów, a także realizację głównych celów przygotowania egzaminatorów do pracy w sesji egzaminacyjnej w 2012 roku.

Wprowadzenie nowej formuły egzaminu gimnazjalnego spowodowało, że w Pracowni Egzaminu Gimnazjalnego w Krakowie został przygotowany drugi etap szkolenia - dodatkowy moduł treningowy w szkoleniu na odległość z wykorzystaniem platformy Moodle. Zaprojektowano go z myślą o wsparciu PZE jako liderów zmiany z uwzględnieniem aspektów: merytorycznego, komunikacyjnego, psychologicznego i praktycznego. Tabela 2. prezentuje wykaz bloków tematycznych szkolenia.

Tabela 2. Wykaz bloków tematycznych oraz zagadnień i form kształcenia na platformie Moodle w kontekście nowej formuły egzaminu gimnazjalnego

Temat bloku	Zagadnienia	Materiały dydaktyczne	Quiz (test)	Zadanie domowe
Merytoryczny aspekt szkolenia	Sposoby rozwiązywania problemów związanych z ocenianiem w kontekście oceniania analitycznego i holistycznego. Doskonalenie kultury oceniania. Strategie oceniania holistycznego.	■		■
Komunikacyjny aspekt szkolenia	Komunikowanie informacji wewnątrz systemu i na zewnątrz w perspektywie zmiany. Świadomość precyzji używanego języka.	■		■
Psychologiczny aspekt szkolenia	Pogłębianie świadomości zmiany w kontekście formy i treści klucza punktowania. Znaczenie informacji zwrotnej w kontekście zarządzania zmianą. Kształtowanie pozytywnego nastawienia wobec zmiany.	■		■
Praktyczny aspekt szkolenia	Znaczenie wyników testów diagnostycznych - ćwiczenia w holistycznym ocenianiu tematu. Praca z kartą odpowiedzi.	■	■	■
Ewaluacja	Ewaluacja w pytaniach.		■	■

Przeprowadzenie drugiego etapu szkolenia umożliwiło zebranie materiału badawczego, którego analiza pozwoliła na rozpoznanie sposobu myślenia przewodniczących na temat wskazanego problemu: zarządzanie zmianą w kontekście nowej formuły egzaminu gimnazjalnego oraz pozwoliła określić słabe i mocne strony wprowadzanej innowacji.

Materiały poddane analizie zostały wypracowane przez grupę składającą się z 60 PZE odpowiedzialnych za przygotowanie egzaminatorów do pierwszej,

historycznej sesji przeprowadzonej według nowej formuły egzaminu gimnazjalnego. W grupie tej przeważali nauczyciele uczący języka polskiego - 98%, natomiast 2% uczestników zadeklarowało nauczanie również historii. 61% to nauczyciele ze stażem pracy od 20 do 30 lat, zaś 20% ze stażem od 10 do 20 lat, odnotowano znikomy udział emerytów - 5%. Całą grupę przewodniczących stanowiły kobiety.

Budowanie wspólnych oczekiwań - aspekt teoretyczny

Niniejsze opracowanie zawiera rezultaty analizy materiałów wypracowanych przez PZE w części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego i prezentuje ich opinie na temat wprowadzonych zmian⁹.

Przewodniczący zmierzili się z następującymi zagadnieniami:

- Czy nowa formuła egzaminu gimnazjalnego w większym stopniu niż dawna formuła w sposób wszechstronny bada umiejętności ucznia?
- Czy forma zadań egzaminacyjnych pozwala uczniowi w sposób optymalny zaprezentować swoją wiedzę i umiejętności?
- Czy holistyczne ocenianie zadań otwartych pozwala zdiagnozować umiejętności ucznia w sposób wszechstronny ze zwróceniem szczególnej uwagi na jego twórcze myślenie, otwartość?
- Czy holistyczne ocenianie zadań jest dla egzaminatora trudniejsze niż ocenianie kryterialne w kontekście przeprowadzonych szkoleń uzupełniających dla egzaminatorów egzaminu gimnazjalnego?
- Jakie cechy egzaminatora powinno się rozwijać w związku z holistyczną strategią oceniania?
- Jakie są warunki skutecznego szkolenia egzaminatorów w trakcie przygotowania do oceniania prac zgodnie z nową formułą egzaminu gimnazjalnego?

W tabeli 3. zaprezentowano opinie przewodniczących zespołu egzaminatorów na temat mocnych i słabych stron nowej formuły egzaminu gimnazjalnego.

Idea nowej formuły egzaminu gimnazjalnego po szkoleniach uzupełniających została przyjęta przez egzaminatorów w przeważającej mierze pozytywnie. Przewodniczący dostrzegają duże plusey w zastosowaniu w arkuszu różnorodnych zadań, a tym samym wskazują na możliwość lepszego diagnozowania wiedzy i umiejętności uczniów w kontekście zapisów z podstawy programowej. Podkreślają znaczenie sprawdzania na egzaminie zewnętrznym wiedzy ucznia z zakresu poznanych w gimnazjum lektur. Niemniej jednak ograniczenie w arkuszu zadań otwartych odczytują jako minus nowej formuły egzaminu, gdyż właśnie zadania otwarte w znacznej mierze pokazują kreatywności i otwartość ucznia w rozwiązaniu problemu.

⁹ W ramach szkolenia na platformie Moodle PZE w ankietach i konkretnych zadaniach tematycznych dzielili się swoimi uwagami, spostrzeżeniami, formułowali wnioski na temat projektowania zmian w zarządzaniu zespołem egzaminatorów w sesji egzaminacyjnej 2012 roku.

Tabela 3. Opinie PZE na temat mocnych i słabych stron nowej formuły egzaminu gimnazjalnego

Budowa arkusza / organizacja egzaminu	
mocne strony	słabe strony
<p>- Wyraźny podział na przedmioty nauczania.</p> <p>- Zerwanie ze schematyzmem poprzez wprowadzenie różnorodnych typów zadań, szczególnie zadań zamkniętych, które poprzez swoją konstrukcję wymuszają na uczniu nowe, nieszablonowe podejście do zagadnienia. Różnorodność zadań większym stopniu eliminuje możliwość udzielenia przez ucznia odpowiedzi w sposób losowy i przypadkowy. Wymagają one konkretnej wiedzy, ale też pokazują, czy uczeń potrafi rozumować, wnioskować, czy również samodzielnie zdobywał i pogłębiał informacje z lekcji. Nie wymagają co prawda od gimnazjalisty komponowania własnej wypowiedzi, ale skutecznie sprawdzają jego wiedzę i umiejętność na przykład analizy i interpretacji tekstu.</p> <p>- Większa liczba zadań, w których uczeń w celu udzielenia prawidłowej odpowiedzi zmuszony jest do twórczego wykorzystania informacji zawartych w zestawie (np. przypisy, informacje o autorze/dziele umieszczone pod reprodukcjami).</p> <p>- Nowe formuły zadań zamkniętych inspirują nauczyciela do tworzenia oryginalnych i „świeżych” zadań, ćwiczeń czy choćby tylko pytań i problemów stawianych uczniom. Forma zadań zamkniętych zmusza nauczyciela do poszukiwań, do formułowania innych poleceń podczas lekcji, a więc i wzbogacenia warsztatu pracy.</p>	<p>- Taki egzamin powinien odbyć się po raz pierwszy dopiero wtedy, gdy przystąpią do niego uczniowie, którzy od początku (czyli od szkoły podstawowej) byli uczeni według nowej podstawy programowej.</p> <p>- Obciążająca dla ucznia, bo wymaga wielogodzinnej koncentracji, a zadania najtrudniejsze (wypracowanie, otwarte zadania z matematyki) każe rozwiązywać przy dużym zmęczeniu i obciążeniu psychicznym - przerwa sprzyja wymianie myśli, sprawdzeniu, utwierdzeniu się w przekonaniu, że nie poszło tak, jak się zamierzyło. To może się odbić negatywnie na drugiej części egzaminu.</p> <p>- Dominują zadania zamknięte, a to nie jest dobry sprawdzian wiedzy i umiejętności polonistycznych.</p> <p>- Nie pojawiają się krótkie formy wypowiedzi: podanie, dedykacja, a także te ze szkoły podstawowej - zaproszenie, ogłoszenie, plan, przepis.</p> <p>- Uczniowie mają do wypełnienia bardzo trudną dla nich kartę odpowiedzi. Wprowadzenie wielu rodzajów zadań testowych zamkniętych zmusza ucznia do koncentrowania się na zrozumieniu poleceń i trafnym przeniesieniu odpowiedzi na kartę.</p>
Wszechstronne badanie umiejętności ucznia	
mocne strony	słabe strony
<p>- Nowa formuła egzaminu pozwala przypuszczać, że będzie on sprawdzał ucznia nie tylko jako użytkownika języka, ale przede wszystkim jako tego, który czyta, analizuje i interpretuje tekst literacki.</p> <p>- Badanie znajomości konkretnych lektur i twórczości pisarzy.</p> <p>- Nowa formuła podoba się przede wszystkim uczniom o umysłach otwartych, szukających i lubiących nowości, ceniących nieszablonowość. Ale i inni uczniowie doceniają to, że zadania zamknięte nie są już tak nudne i jedностajne.</p>	<p>- Nowa formuła egzaminu nie pozwala na obiektywizację wyników, gdyż w ocenie prac polonistycznych obecny jest duży pierwiastek subiektywizmu.</p> <p>- Trudno mówić o optymalnej prezentacji wiedzy i umiejętności ucznia, który ma dokonać wyboru odpowiedzi na 20-22 zadania zamknięte, a jedynie w dwóch zadaniach KO i RO może twórczo wykorzystać zdobyte wiadomości i różnorodne umiejętności (kompozycyjne, perswazyjne, językowe, ortograficzne, interpunkcyjne).</p>

Ocenianie holistyczne	
mocne strony	słabe strony
<p>- Uniwersalność kryteriów oceny holistycznej.</p> <p>- Wymaga od egzaminatora szczególnego skupienia, niekiedy wielokrotnego przeczytania odpowiedzi ucznia, ale dzięki temu można wytworzyć sobie obraz osiągnięć ucznia, gdyż takie działanie pozwala na zindywidualizowane ocenienie wysiłku ucznia. Jest bardziej przyjazne dla ucznia.</p> <p>- Egzaminator jest nastawiony na odkrywanie osiągnięć ucznia, a nie jego braków. Szuka tego, co w pracy jest, a nie tego, czego w niej nie ma.</p> <p>- Taki model oceniania zmusza do uważnego śledzenia pracy ucznia, tym samym jest trudniejszy dla egzaminatora. Wymaga też prawdziwego skupienia na treści - nie można w sposób automatyczny punktować zadania.</p> <p>- <i>Egzaminator musi czytać pracę tak uważnie, aby zrozumieć uczniowską koncepcję realizacji tematu i dostrzec umiejętności językowe. „Rozczłonkowanie” wypracowania dla podejścia analitycznego prowadziło do niezauważania rzeczy istotnych i koncentrowania się na detalach.</i></p> <p>- Egzaminator powinien posiadać umiejętność globalnego oglądu pracy ucznia, dostrzeżenia jego koncepcji i intencji, zauważenia stopnia zgłębienia tematu, wykorzystania kontekstu, kultury literackiej, a więc spojrzenia z lotu ptaka, a ograniczania drobiazgowego doszukiwania się np. argumentów.</p>	<p>- Ocena pracy obciążona subiektywizmem egzaminatora. Musi on zdecydować, w jakim stopniu uczeń zrealizował temat.</p> <p>Wiele zależy od tego, na ile potrafi dostrzec „wyjątkowość” ucznia, zidentyfikować jego sposób rozumowania, zauważyć jego indywidualny styl i celowy dobór środków językowych; na ile odrzuci własne preferencje stylistyczne i „nauczycielskie przyzwyczajenia”.</p> <p>Brak tu jeszcze im pewności w podejmowaniu decyzji.</p> <p>- Łatwo wpaść w pułapkę spojrzenia intuicyjnego i powierzchownego.</p> <p>- Z holizmem mamy do czynienia tak naprawdę w odniesieniu do treści. Pozostałe elementy pracy nadal są traktowane dość „matematycznie” - liczymy punkty z zakresu poprawności językowej i zapisu, co w dużej mierze może prowadzić do zrównania w ocenie pracy dobrej i miernej. Trudno pogodzić się z tym, że praca niezła pod względem ortograficznym (na przykład brak trzech wygłosowych „ę”), językowym, interpunkcyjnym (na granicy błędu) nadal może uzyskać podobną liczbę punktów jak ta bardzo zaburzona, której autor wyraźnie ma problemy z zapisem i artykułowaniem myśli. Lub odwrotnie. Wciąż zabieramy uczniom punkty za poprawność językową w przypadku prac o większej objętości, właściwie realizujących temat, a tak naprawdę popełniających często jeden rodzaj błędów, np. tylko naruszenia w składni lub tylko we frazeologii. Dobrze byłoby wprowadzić zasadę szacowania błędów i pójść w stronę holizmu także w tym obszarze.</p> <p>- Holistyczne ocenianie gubi ucznia przeciętnego, nie pozwala dobrze zdiagnozować jego trudności. Odnosząc rozwiązanie ucznia do typu rozwiązania, nie zastanawiamy się nad przyczyną trudności, jakie ma w realizacji tematu czy kompozycji. Interesuje nas poziom rozwiązania.</p>

Również holistyczne podejście do oceniania, pomimo że może jeszcze budzić pewne wątpliwości wynikające z nowego oglądu i oceny pracy uczniowskiej (choćby konieczność odstąpienia od dotychczasowych przyzwyczajzeń związanych z ocenianiem analitycznym), jest według przewodniczących dobrym sposobem zdiagnozowania wszechstronnych umiejętności ucznia. Dla egzaminatora bowiem, który ocenia pracę gimnazjalisty, ważnym i czytelnym staje

się tok rozumowania ucznia, to w jaki sposób doszedł do swoich wniosków, jaki jest efekt końcowy jego wywodu, a nie to, czy uczeń wykonał szereg pojedynczych czynności. Taki sposób oceniania promuje właśnie twórcze podejście do problemu, wiedzę, piękny styl, a więc te aspekty, które świadczą o polonistycznych umiejętnościach ucznia. Niemniej brakuje podejścia holistycznego w ocenie pracy pod kątem języka i zapisu. Warto i w tych aspektach spojrzeć na pracę uczniowską całościowo i wyważyć szczególne walory pracy w stosunku do jej zapisu.

Holistyczne ocenianie zadań otwartych skupiło się więc przede wszystkim na holistycznym ocenianiu prac uczniowskich w zakresie treści. I to właśnie ten obszar oceny rozwiązania uczniowskiego stał się dominującym elementem podczas szkoleń egzaminatorów, którym przyszło zmierzyć się z nową formułą egzaminu gimnazjalnego i nowym sposobem oceniania prac w sesji egzaminacyjnej 2012 roku. Ocena treści i stylu wypowiedzi uczniowskiej zgodnie z nową strategią odzwierciedla przede wszystkim umiejętność konstruktywnego, rzeczowego podejścia gimnazjalisty do problemu, zwraca uwagę na zasadniczy walor pracy, jakim jest prezentacja przez ucznia jego wizji, sposobu myślenia, czyli twórczego rozwiązania zagadnienia.

Budowanie wspólnych oczekiwań - aspekt praktyczny

Przewodniczący zespołów egzaminatorów jako trenerzy stanęli przed zadaniem przygotowania egzaminatorów do oceniania prac egzaminacyjnych w nowej formule. Nowa strategia oceniania nie spowodowała oczywiście zmiany oczekiwań wobec kompetencji egzaminatora. Nadal musi się on odznaczać rzetelnością, obiektywizmem, odpowiedzialnością za swoje decyzje. Ale nowa strategia oceniania spowodowała, że egzaminator powinien udoskonalić swoje umiejętności związane z ocenianiem holistycznym, przede wszystkim umiejętność syntetycznego czytania - najpierw widzę całość i tym tropem podążam za uczniem, by odczytać jego zamysł, tok rozumowania, konkluzje - zaznacza jeden z uczestników szkoleń. Ważna jest jedność wypowiedzi: co uczeń napisał i w jaki sposób, jak podszedł do rozwiązania problemu i jak ten problem rozwiązał, wykorzystując posiadaną wiedzę i umiejętności. Ocenianie holistyczne wymaga także od egzaminatora większej otwartości na ucznia. W wypracowaniu gimnazjalisty egzaminator nie doszukuje się już poszczególnych elementów (wiedzy i umiejętności szczegółowych ucznia), jak to było wyraźnie określone w ocenianiu analitycznym, ale sposobu powiązania ich w strukturę i funkcjonalność tej struktury¹⁰.

Z takim sposobem odczytania pracy wiąże się również konieczność pełnej akceptacji przez wszystkich egzaminatorów zapisów w kluczu punktowania zadań nawet za cenę odrzucenia indywidualnych preferencji oraz myślenia dywergencyjnego, w myśl zasady, że *inne* nie oznacza *niepoprawne*. Umiejętność nieszablonowego myślenia staje się więc jedną z ważniejszych cech, jakie musi posiadać egzaminator. I nadal w ocenianiu ważna jest pokora egzaminatora wobec rozwiązań uczniowskich, wobec jego wiedzy i umiejętności, które prezentuje na egzaminie. Poniżej w tabeli 4. zapisano wybrane wypowiedzi przewodniczących zespołów egzaminatorów na temat cech egzaminatora.

¹⁰ K. Stróżyński, *Ocenianie umiejętności polonistycznych - podejście analityczne i holistyczne* [w:] „Język Polski w Szkole Średniej” 2000/2001 nr 1, s. 65-70.

Tabela 4. Opinie PZE na temat cech egzaminatora

<i>Jakie cechy egzaminatora powinno się rozwijać w związku z holistyczną strategią oceniania?</i>
<p>Wybrane wypowiedzi</p> <ul style="list-style-type: none"> - Egzaminator powinien posiadać następujące cechy: wysoką motywację do pracy, żywość wyobraźni polegająca na „wczuwaniu się” w cudze stany psychiczne, wysokie kompetencje interpersonalne, np. komunikatywność, współpraca, inteligencję emocjonalną, niezależność i ambicję, nastawienie na zmiany i innowacyjność, świadomość działania w sytuacjach niepowtarzalnych, zawsze otwartych, nieschematycznych oraz tego, iż praca ma charakter komunikacyjny, krytyczną refleksję, doskonalenie się i doszkąłcanie, umiejętność działania według reguł. Przede wszystkim jednak egzaminator powinien być rzetelny. - Cechy egzaminatora: ocenie użyteczności materiału wykorzystanego przez ucznia; pełne rozumienie kryteriów oceny tzw. struktur myślenia młodzieży. - Podstawowa cecha egzaminatora to umiejętność całościowego spojrzenia na pracę ucznia w kontekście tematu. Pozostałe cechy są takie same jak do tej pory: skrupulatność, dokładność oraz wiedza i umiejętności. - Egzaminator musi docenić wkład pracy ucznia, spojrzeć obiektywnie i przyjaźnie na pracę ucznia. Musi posiadać wiedzę na temat holistycznego oceniania. Wyrabianie u egzaminatorów dużej samokontroli. - Trzeba wskazywać egzaminatorowi na umiejętność traktowania pracy ucznia jako logicznej całości i tolerancji dla odmiennego sposobu myślenia, co nie powinno prowadzić w żadnym wypadku do chęci „wyzerowania” najmizerniejszego nawet wytworu ludzkiej pracy (dziecko też człowiek). - Niewątpliwie należy położyć nacisk na kształcenie odpowiedzialności za własne decyzje - taka postawa warunkuje rzetelność egzaminatora, szczególnie przy holistycznej strategii oceniania. - Na pewno należy zwracać uwagę na konieczność korzystania przez egzaminatorów z aktualnych wydań różnego rodzaju wydawnictw słownikowych. Wielu nauczycieli (zwłaszcza tzw. rutynowanych) uważa się za „chodzące słowniki języka polskiego”. Ich polemiki w tej dziedzinie z rozstrzygnięciami np. CKE, aczkolwiek łatwe do wyjaśnienia, powodują jednak dużą stratę czasu komisji. - Wydaje mi się, że istotne jest również kształcenie umiejętności egzaminatorów z zakresie umiejętności nieszablonowego myślenia - „wczucia się” w sytuację ucznia.

Przewodniczący zgodnie stwierdzają, że szkolenie poświęcone rozumieniu i stosowaniu klucza punktowania ma służyć także uwrażliwieniu egzaminatorów na nowe wyzwania, które przed nimi stoją w związku z holistyczną strategią oceniania zadań, że wymaga się od egzaminatorów zaakceptowania i rozwijania cech, które pomogą w rzetelnym ocenianiu pisemnych wypowiedzi uczniowskich.

Nadrzędnym zadaniem przewodniczących zespołów egzaminatorów było przygotowanie egzaminatorów do oceniania prac uczniowskich według nowego klucza punktowania zadań otwartych. W ankiecie przewodniczący zwracali uwagę na niezbędne warunki, jakie muszą być spełnione, by w sposób rzetelny przygotować egzaminatorów do sesji 2012 roku, by holistyczny sposób oceniania był dla nich czytelny i by potrafili odejść od dotychczasowego analitycznego myślenia o rozwiązaniu uczniowskim. Najważniejszym wydaje się być dobre przygotowanie materiałów ćwiczeniowych reprezentatywnie dla kluczowych problemów w ocenianiu holistycznym, a także uwrażliwienie egzaminatorów na kolejność ich działań. Zaproponowano w ocenianiu holistycznym, by pierwsze czytanie pracy pod kątem realizacji tematu odbywało

się bez zaznaczania błędów (czytanie bez długopisu w rękę), gdyż odbiór języka może mieć wpływ na ocenę pracy w pierwszym obszarze, czyli obszarze treści. W tabeli 5. zapisano wybrane wypowiedzi przewodniczących zespołów egzaminatorów na temat warunków skutecznego szkolenia egzaminatorów.

Tabela 5. Opinie PZE na temat warunków skutecznego szkolenia egzaminatorów

<p>Warunki skutecznego szkolenia egzaminatorów w trakcie przygotowań do oceniania prac w sesji egzaminacyjnej 2012 roku</p> <p>Wybrane wypowiedzi</p> <ul style="list-style-type: none"> - Na pewno duża liczba przykładów ocenianych jako zadanie ćwiczeniowe, to pozwala zdobyć pewność, że robi się coś dobrze. Wydaje mi się, że dobrym ćwiczeniem byłoby przyznawanie punktów za treść i równoczesne uzasadnianie swoich decyzji, to wzmacnia dyscyplinę i zmusza do dokładności. - Każdy egzaminator powinien również w ramach ćwiczeń samodzielnie całościowo wypunktować kilka/kilkanaście prac uczniowskich. Bardzo funkcjonalny byłby taki model szkoleniowy jak w e-ocenianiu, gdzie egzaminator mógł porównać swoją punktację z oceną eksperta. - Doprecyzowanie zapisów w kluczu punktowania zadania rozszerzonej odpowiedzi (np. kiedy/ jaki błąd rzeczowy zakłóca logikę wywodu i powoduje obniżenie oceny o jeden poziom). - Przewaga form warsztatowych nad wykładem. - Dobre materiały dla egzaminatorów z dużą liczbą zróżnicowanych przykładów i dostatecznie dużo czasu na przeszkolenie zespołu egzaminatorów. - Wstępne przygotowanie do oceniania holistycznego uzyskane w ramach szkoleń ośmiogodzinnych. - W ocenianiu holistycznym wiele zależy od przygotowania merytorycznego i kompetencji polonistycznych egzaminatora oraz jego cech indywidualnych. - Zaangażowanie przewodniczących i ich nastawienie pozytywne na zmianę. <p>Egzaminatorzy muszą spokojnie przyjąć zmiany i przymierzyć się do nich. Szczególnie wyczuć należy ich na konieczność dwukrotnego spojrzenia na pracę.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Skutecznym szkoleniem będzie udział egzaminatorów w kursach na platformie Moodle, w quizach uwzględniających holistyczne ocenianie.
<p>Ewaluacja oceniania prac egzaminacyjnych w sesji 2012 roku*</p> <ul style="list-style-type: none"> - Organizacja dotycząca oceniania prac egzaminacyjnych w 2012 r. zasługuje na uznanie. Sprawnie przebiegało szkolenie dotyczące oceniania, przewodniczący byli przygotowani pod względem merytorycznym, służyli radą i pomocą przy ocenianiu prac, w których pojawiały się elementy wymagające przedyskutowania. Panuje życzliwa atmosfera, zawsze można liczyć na pomoc przewodniczącego, egzaminatorów czy drugiego egzaminatora. <p>Żałuję, że tylko raz w roku można nabyć tego typu doświadczenia, które jest nieocenione w pracy z młodzieżą.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dobrze, że patrzymy na rozprawkę holistycznie. Zawsze jakieś elementy pozytywne można znaleźć w pracy. - Egzaminatorzy po raz pierwszy oceniali prace holistycznie, ale raczej nie mieli z tym problemów. Pewną trudność stanowiły błędy rzeczowe. - Uważam, iż ocenianie holistyczne pozwala na sprawniejszą pracę i uzyskanie miarodajnych wyników. - Klucz oceniania jest zbyt ogólnikowy. Nie promuje oryginalnych i niestandardowych rozwiązań. Mam wrażenie, że szkoły uczą pod klucz, a więc mamy do czynienia tylko ze schematami.

*Opinie wyrażone w ostatniej części tabeli zostały wyrażone w ankiecie ewaluacyjnej oceniania egzaminu gimnazjalnego w części humanistycznej w 2012 roku. opracowanej przez Wydział Badań i Analiz w Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie.

Przewodniczący zespołu egzaminatorów jest więc tą osobą, od której w dużej mierze zależy sukces kultury oceniania. Nie tylko jest trenerem, który uczy nowego spojrzenia na ocenę pracy uczniowskiej, ale także buduje atmosferę przyjazną dla tych zmian, pokazuje, że to, co nowe, nie musi budzić niepokoju, ale może być ciekawym doświadczeniem ukazującym inną perspektywę oceny. Na podstawie opinii wyrażonych w ankiecie ewaluacyjnej wnioskować należy, że zaproponowany model szkoleń przyczynił się do efektywnej pracy w sesji egzaminacyjnej 2012 roku.

Zakończenie

W założeniu to przewodniczący jako liderzy musieli zmierzyć się z efektami zmian, mając na uwadze przeobrażenia w skali mikro i makro. To oni wraz z egzaminatorami zdawali egzamin z wprowadzenia nowej formuły egzaminu gimnazjalnego, będąc w analogicznej sytuacji jak ich uczniowie w trakcie egzaminu. Bo jak podkreśla profesor Bolesław Niemierko, opisując postawę ucznia wobec egzaminu, istotne jest *oswajanie z sytuacją przez rozwiązywanie przykładowych zadań [...] Lęk jest obawą przed nieznanym. Gdy sytuacja powszedniejsze, jego działanie paraliżujące słabnie. Ważna jest orientacja w regułach i procedurach egzaminu, a najważniejsze jest poczucie kontroli nad jego przebiegiem: nad treścią i formą wypowiedzi, nad czasem do dyspozycji, nad uzyskiwanym wynikiem*¹¹. Przewodniczący doceniają ideę nowej formuły egzaminu, ale dostrzegają również jej ograniczenia. Mając świadomość odpowiedzialności za zakres stopnia przygotowania egzaminatorów do wypełniania ważnej funkcji trafnego oceniania rozwiązań uczniowskich, tworzą pozytywną atmosferę dla budowania kultury oceniania. Tak więc refleksja nad budowaniem jednolitego systemu oczekiwania wobec zmian w systemie egzaminacyjnym jest początkiem nabywania przez egzaminatorów nowych kompetencji.

Bibliografia:

1. Niemierko B., *Kształcenie szkolne. Podręcznik skutecznej dydaktyki*, Warszawa 2007.
2. Niemierko B., *Diagnostyka edukacyjna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
3. Maszyk-Musiał E., *Strategiczne zarządzanie zasobami ludzkimi*, Warszawa 2000.
4. Gierszewska G., Romanowska M., *Analiza strategiczna przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2009.
5. Walukiewicz S., *Kapitał ludzki*, IBS PAN, Warszawa 2010.
6. Boba M., Michłowicz M., *Egzaminator części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego wobec schematu punktowania i odpowiedzi ucznia [w:] Diagnostyka edukacyjna. Teoria i praktyka*, Kraków 2004, s. 527-528.
7. Zasoby kursu *Szkolenie PZE w części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego w kontekście nowej formuły egzaminu*, www.oke.krakow.pl.
8. Niemierko B., *Diagnostyka edukacyjna [w:] Diagnostyka edukacyjna. Teoria i praktyka*, Kraków 2004.
9. Stróżyński K., *Ocenianie umiejętności polonistycznych - podejście analityczne i holistyczne [w:] „Język Polski w Szkole Średniej” 2000/2001 nr 1*.
10. Zawadzka A.M., *Psychologia zarządzania w organizacji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.

¹¹ B. Niemierko, *Diagnostyka edukacyjna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.